
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ЦІННІСНИХ ЗМІН У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

УДК 141.7: 316.3

Щукін Є.О. (Schukin Y. O.)

Національний університет кораблебудування ім. адмірала С.О. Макарова

Проведено аналіз новітніх досліджень в галузі соціальної філософії, соціології і психології навколо особистісних трансформацій в сучасному суспільстві

Ключові слова: *особистісні трансформації, індивідуалізоване суспільство, суспільство ризику.*

The analysis of the newest researches is conducted in industry of social philosophy, sociology and psychology, round personality transformations in modern society

Keywords: *personality transformations, individualized society, society of risk.*

Відомий американський філософ Уайтхед писав: античні греки знали дві цілі людства; перша – раціональне визначення законів природи, які правлять матеріальним життям; друге – створення демократії, заснованої на ролі цінностей [6]. Тема цінностей завжди є актуальною, а проблема факторів ціннісних змін - одна з провідних тем багатьох сучасних досліджень в галузі філософії, соціології, психології, політології. Особливо цікавить дослідників феномен сучасного індивідуалізованого суспільства [1], і, відповідно, автономного, відповідального й вільного індивіда та його наступна трансформація в індивіда масового. Даний тип є усередненим продуктом неоднорідної, але по-своєму - у плані свого тяжіння до спрощених зразків культури - гомогенної маси, створюваної масовим виробництвом і ЗМІ.

На думку відомого англійського соціолога Е. Баумана, індивідуалізованому суспільству властиві три характерні риси: втрата людиною контролю над соціальними процесами; незахищеність перед змінами, які він не в змозі

контролювати і перед ситуацією невизначеності, у якій він повинен жити [1]. Звідси нездатність людини до планування і досягнення довгострокових цілей, життєвих стратегій і підміна їх терміновими, хоча й не настільки істотними, результатами провокує поява індивіда, позбавленого почуття солідарності і відповідальності, який ставить тільки короткострокові цілі.

Сучасні дослідники, такі як У. Бек, С. Лэш, Дж. Дьюї, вважають, що починається епоха рефлексивної сучасності. Ця сучасність характеризується появою так званого з індивіда, що не має зв'язку ні з минулим, ні з майбутнім, який перебуває в ситуації втрати норм і цінностей (аномії), ізоляції. Індивід рефлексивний - це означає, що спрямованість його свідомості на здійснення вибору відповідає лише його схильностям і часто породжують дестабілізацію. Його вибір часто не лінійно спрямований, не обмежений у певній мірі структурами і нормами, такими, як цивільне суспільство, держава, клас, родина, право, мораль, контракт. Його уявлення рухливі, ситуативні і часто ірраціональні. У. Бек відзначає: «Те, що відбувається зараз, це не є незнанням і не спрямованість проти розуму. У дійсності рефлексивний сучасний індивід краще освічений і більш інформований чим абиколи. Але змінюється сам тип знання. Воно саме по собі не стійке, оскільки вилучено від визначеності» [2]. Невизначеність і небезпека підтримуються новим типом індивідуальності, розриває зв'язок часу і зв'язок поколінь, робить суспільство «суспільством ризику» [2]. Соціальна реальність сучасного Західного суспільства, стала здаватися квазіприродною, непідвласною людині, оскільки суспільство складається під дією об'єктивних сил і процесів, серед яких першочергове місце займає глобалізація. Вона підмінює універсалізацію, знижує здатність індивіда й суспільства в цілому контролювати ситуацію [3]. Т. Парсонс у зв'язку із цим відзначає, що суспільство справляється із кризами краще, якщо збережено його ціннісно-нормативну структуру. Якщо ж остання перебуває в кризі, то підриваються всі системоутворюючі властивості, і глибина кризи може бути такою, що її не можна перебороти. Н. Луман так само розглядає кризовий соціальний процес за аналогією із природною катастрофою, коли спостерігається «розпад структур міжсуб'єктних відносин, що неминуче веде

до відриву індивідів від життєвих світів і формування особистісними системами світів, винятково для самих себе» [4].

Дві системи - політика і економіка, згідно Луману, мають смислові структури - медіуми, які можуть бути визначені як влада і гроші. Вони можуть формувати субсистеми, перетворюючи людей у продукти цих медіумів, позбавлених вибору і інших орієнтирів. «Функції мас-медіа складаються в безперервному породженні й переробці стимулів, а не в примноженні пізнання, соціалізації або прищеплення нормативного конформізму» [4]. Інакше кажучи, мас-медіа не можуть змінити вплив головних систем політики і економіки, а можуть тільки викликати стимули, які включають владу і гроші. Сьогодні, індивід формується суспільством більшою мірою, причому у спрощених формах. І заперечувати подібний механізм у ряді випадків не доводиться, коли людина втрачає можливість власного впливу на суспільство. Однак людина може або погодитися із цим, або ні.

Глибокі ціннісні зміни в сучасному українському суспільстві зачіпають всі сфери життя. Все більше українське суспільство здобуває риси індивідуалізованого масового суспільства, у якому індивідуалізація не формує індивідуальності, особистостей, але формує егоїстичного індивіда. Головними ознаками такої системи суспільства стають: фрагментарність і короткостроковість. Фрагментарність характерна більшою мірою для політичних процесів, а короткостроковість, відсутність стратегічних цілей характерна для економічних. Спостерігаються подібні тенденції і на рівні психології індивіда, коли його короткостроковий інтерес до іншого індивіда, зведений у правило, руйнує збудовані колись інститути і відносини.

Серйозні ціннісні трансформації, які здійснились в Західному суспільстві, завдяки сучасним інформаційним технологіям, різноманіттю й плюралізму інформації, стійким змушеним імміграційним потокам у країни Заходу створили ситуацію проникнення і поширення даних тенденцій в українському суспільстві. Споживчий стандарт стає одним із провідних факторів поведінки, що у свою чергу стає найчастіше грою, де проявляється не тільки товар, але й престиж, статус, інша людина, модна професія, нові

враження, не відчуті почуття. Спостерігається заміна локальної культури та ідентичності символами товарного світу, узятих з рекламного та іміджного дизайну мультінаціональних концернів. У цих умовах можливе наростання розбіжностей між людьми із приводу їхнього способу життя, що явно зменшують толерантність. У цей же час актуалізувалася ідея природного потенціалу людини, знаходження шляхів відтворення цілісності в природі людини, солідарності в суспільстві. При характеристиці тенденцій зміни в сім'ї спостерігаються суперечливі оцінки - з одного боку, часто спостерігається розпад нуклеарної родини, з іншого боку, її здавалося б, зміцнення й спаяність бізнесом, взаємністю інтересів, взаємозалежністю. Ще одним психологічним симптомом сучасного українського суспільства є поступова втрата довіри як усередині соціальних структур, так і між соціальними структурами [6]. Даний фактор формується на основі вищевказаного комплексу фрагментарності і короткостроковості, що пронизує всю систему суспільства зверху до низу, від еліти до простих громадян. На цьому підґрунті зростають такі явища як тривожність, соціальний песимізм, підвищена сугестивність, психологічна нестабільність.

Сутність змін, які відбуваються, в українському суспільстві, обумовлених інформаційним плюралізмом, розподілом інформації, технологічним розвитком, полягає в тому, що значно розширюється ступінь свободи. Однак соціальна і психологічна нестабільність, втрата довіри, які виникають через порушення ціннісно-нормативного консенсусу, ослаблення регулятивних правил, відмова держави від виконання багатьох соціально значимих функцій руйнують досягнення демократії і суспільну солідарність.

Все це дає можливість зробити певні висновки. Для сучасного українського суспільства, де людей в основному поєднує приналежність і свобода, як продукт демократії, необхідно якісно і всебічно переосмислити досвід Західних демократій у пошуку власного шляху соціального розвитку, усвідомлюючи й зберігаючи свою ідентичність і цінність.

Література:

1. Бауман З. Индивидуализированное общество. – М.: Логос, 2002.
2. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну. М.: Прогресс. - 2003.
3. Бея В. Політична участь та метаморфози образу влади: український контекст. // Філософська думка №3, 2002, С108-120.
4. Луман Н. Реальность массмедиа. М.: Праксис, 2005.
5. Пригожин И.Р. Сетевое общество. // Социс. – 2009. - №1. – С. 24-28.
6. Соболев О. Свобода особистості в інформаційному соціумі. // Філософська думка №4, 2002, С 36-48.